

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL
NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

BAKALAVRLAR ÜÇÜN

**İxtisas: 050215 – Tərcümə
 050205 – Filologiya
 050212 – Regionşünaslıq**

Tərcümə nəzəriyyəsi fənninin

PROQRAMI

BAKİ – 2023

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL
NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

F.ü.f.d., dosent GÜLNUR YAQUB qızı MAHMUD

bakalavrlar üçün

İF – B08

İF – B16

ATMF – B02

Tərcümə nəzəriyyəsi fənninin

P R O Q R A M I

**Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil
Nazirliyi Bakı Dövlət Universiteti
Şərqsünaslıq fakültəsinin Ərəb
filologiyası kafedrasının 05 aprel 2023-cü
il tarixli 08 saylı iclasında təsdiq edilmiş
və çapa tövsiyə olunmuşdur**

BAKİ – 2023

Tərtib edənlər: **Gülnur Yaqub qızı Mahmud**
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı Dövlət Universiteti

Elmi redaktor: **Vüqar Aydın oğlu Qaradağlı**
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı Dövlət Universiteti

Rəyçilər: **Nəsrulla Naib oğlu Məmmədov**
filologiya elmləri doktoru, professor
Bakı Dövlət Universiteti

Səbinə Həmid qızı Mirzəyeva
İlahiyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı Dövlət Universiteti

Bakı Dövlət Universitetinin Şərqsünaslıq fakültəsinin Ərəb filologiyası kafedrasında hazırlanmış bu proqram III kurs regionşünaslıq, tərcümə və filologiya (ərəb dili və ədəbiyyatı) bölməsinin bakalavr pilləsində təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulmuşdur. Proqramın məqsədi hər hansı bir xarici dil öyrənən tələbənin həmin dilin qanunauyğunluqlarını öz ana dilində tətbiq etməsinə və ya əksinə olan prosesin təmin olunmasına çalışmaq və tərcümə nəzəriyyəsi fənnini digər filoloji yönümdə olan fənlərin sintezində çulğalaşdıraraq tədris etmək və kompleks bilik formalaşdırmaqdan ibarətdir.

Tərcümə nəzəriyyəsi fənni üzrə proqramın İzahat vərəqi

Bu proqram Bakı Dövlət Universitetinin Şərqsünaslıq fakültəsi Ərəb filologiyası kafedrası üzrə bakalavr pilləsinin üçüncü kurs (regionşünaslıq, tərcümə və filologiya ixtisasları) tələbələri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Fakültənin ərəb şöbəsinin tələbələrinə tədris olunan bu fənn proqramı 45 saat həcmində nəzərdə tutulur. Semestr boyu bərabər şəkildə bölünməklə nəzəri hissə 30 saat müəhazirə və 15 saat seminarı əhatə edir. Bu hissədə tərcümə nəzəriyyəsinin məqsəd və vəzifələri, tərcüməçi və onun fəaliyyəti, tərcümənin növləri haqqında konkret məlumat verilir, şifahi və yazılı tərcümənin növləri və bu kimi digər mühüm məsələlər şərh edilir. Praktiki məşğələlər isə mövcud bölgü üzrə aparılan müəhazirə dərslərinin mətnləri əsasında tərcümə nəzəriyyəsi fənninin müxtəlif məsələləri üzrə bir sıra məşğələlərin keçirilməsini, habelə dövrü mətbuat və KİV tərəfindən yayımlanan informasiyanın tərcümə edilməsini nəzərdə tutur.

Proqram habelə, tərcümə nəzəriyyəsinin mövzusu, onun məqsəd və prinsipləri, tərcüməçinin vəzifələri, tərcümə nəzəriyyəsinin vəzifələri, şifahi tərcümə, qavrama, dərk etmə və yaddaş, tərcümənin tərtib olunmasında nəzərə çarpan

çatışmazlıqlar, nitqin və eşitmənin sinxronlaşdırılması, sinxron tərcümə, adekvat tərcümə, ümumi və xüsusi tərcümə vərdişləri, tərcüməçilik peşəsinin məxfilik məsələləri, transkripsiya və transliterasiya, referatlaşdırma və onun növləri, ərəb ədəbi dili və onun əsas ləhcələri haqda ümumi məlumat, eləcə də, tərcümə zamanı eyni bir fikrin müxtəlif dil vasitələri ilə ifadə olunması kimi əsas nəzəri məsələləri şərh etmək məqsədi güdür.

Proqramda əsasən

- xarici dil öyrənən tələbələri müasir tərcümə nəzəriyyəsinin vəziyyəti və onun əsas prinsipləri ilə tanış etmək;
- dilin dərinədən mənimsənilməsi üçün onlarda əsaslı nəzəri və əməli bazanın yaranmasını təmin etmək;
- tələbələrdə tərcüməçilik fəaliyyətinin müxtəlif sahələri
- yazılı, davamlı, sinxron, bədii, xüsusi və s. kimi tərcümə növləri barədə ilkin təsəvvür yaratmaq kimi digər məsələlər də ön plana çəkilir.

Əsas məqsədlərdən biri də, hər hansı bir xarici dil öyrənən tələbənin həmin dilin qanunauyğunluqlarını öz ana dilində tətbiq etməsinə və ya əksinə olan prosesin təmin olunmasına çalışmaq və tərcümə nəzəriyyəsi fənnini təcrid olunmuş halda deyil, onu digər filoloji yönümdə olan fənlərin sintezində çulğalaşdıraraq tədris etməkdir.

Mühazirə mətnləri ilə yanaşı bu kurs, həm də özündə on beş saat praktik məşğələni də ehtiva edir ki, bu prosesdə tələbələrlə ərəb dilinin çoxsaylı ləhcələri və bu mənada yaranan çətinliklərdən bəhs olunur, habelə onlara tərcümə etmək üçün müxtəlif janrlarda ədəbiyyat və qəzet materialları təqdim olunur.

Fənnin istər nəzəri, istərsə də praktik hissəsində qarşıya qoyulan əsas məqsədlərdən aşağıdakıları sadalamaq olar:

- tələbələri tərcümə nəzəriyyəsi fənninin aktual məsələləri və hazırki durumu ilə məlumatlandırmaq;

- tərcüməçilik sənətinin bəzi fənd və üsullarından istifadə etmək bacarığına yiyələnmək üçün müəyyən tövsiyələr vermək;

- tərcümə zamanı ərəb dilinin müəyyən mənada çətinliklərə səbəb olan özünəməxsus xüsusiyyətlərindən (ana dilinin məziyyətlərini də nəzərə alıb hər iki dili müqayisə edərək) bəhs etmək;

- tələbələri müasir mətbuatın dili ilə tanış etmək.

Tədris ilinin sonuna, artıq tələbə tərcümə nəzəriyyəsi fənninin aktual məsələlərindən və onun hazırki durumundan xəbərdar olmalı, bədii, publisistik materialları, habelə sənədləri tərcümə etməyi və bu zaman tərcümə texnikasının hansı fənd və üsulundan yararlandığını izah etməyi bacarmalıdır.

Mövzular üzrə saatların bölgüsü:

№	Mövzuların adı	Mühazırə	Məşğələ	Cəmi
1.	Tərcümə nəzəriyyəsi fənninin mövzusu	2 s.		
2.	Tərcümə nəzəriyyəsi fənninin məqsəd və vəzifələri	2 s.		
	Tərcümə nəzəriyyəsinin mövzusu, məqsəd və vəzifələri üzrə məşğələ		2 s.	
3.	Tərcüməçilik fəaliyyəti	2 s.		
4.	Tərcümənin leksik və qrammatik xüsusiyyətləri	2 s.		
	Tərcüməçilik fəaliyyəti və tərcümənin leksik və qrammatik xüsusiyyətləri üzrə məşğələ		2 s.	
5.	Şifahi tərcümə	2 s.		

6.	Qavrama, dərketmə və yaddaş	2 s.		
	Şifahi tərcümə, qavrama, dərketmə və yaddaş mövzuları üzrə məşğələ		2 s.	
7	Nitqin və eşitmənin sinxronlaşdırılması	2 s.		
8.	Sinxron tərcümə	2 s	.	
	Nitqin və eşitmənin sinxronlaşdırılması və sinxron tərcümə mövzuları üzrə məşğələ		2 s.	
9.	Adekvat tərcümə anlayışı	2 s.		
10.	Referatlaşdırma və onun növləri	2 s.		
	Adekvat tərcümə anlayışı və referatlaşdırma mövzuları üzrə məşğələ		2 s.	

11.	Ərəb dilinin əsas ləhcələri haqda ümumi məlumat	2 s.		
12.	Tərcüməçilik peşəsinin məxfilik məsələləri	2 s.		
	Ərəb dilinin əsas ləhcələri haqda ümumi məlumat və tərcüməçilik peşəsinin məxfilik məsələləri mövzuları üzrə məşğələ		2 s.	
13.	Tərcüməçinin peşə etikasını	2 s.		
14.	Tərcümə modelləri	2 s.		
	Tərcüməçinin peşə etikasını və tərcümə modelləri mövzuları üzrə məşğələ		2 s.	
15	Transkripsiya və transliterasiya	2 s.		
	Transkripsiya və transliterasiya mövzusu üzrə məşğələ		1s.	

	CƏMİ	30 s.	15 s.	45 s.

Mövzular və onların məzmunu

Birinci mövzu: Tərcümə nəzəriyyəsinin mövzusu. Onun yaranma və təşəkkülü tarixi, habelə hazırki vəziyyəti. Tərcümənin cəmiyyətin həyatında mühüm rol oynaması. Tərcümənin mahiyyəti haqda müxtəlif cərəyanların mövcud olması. Tərcümənin təkcə müxtəlif dillərin qarşılasması deyil, həm də dillərin mənsub olduğu xalqların mədəniyyətlərinin də qarşılasması faktoru. Tərcümə nəzəriyyəsinin linqvistik konsepsiyaları: qanunauyğunluqlar nəzəriyyəsi, transformativ, denotativ, semantik, ekvivalentlilik, ümumi və xüsusi adekvatlıq. Tərcümə prosesinin modelləşdirilməsi prinsipləri. Tərcümə vahidi məfhumu. Hərfi, adekvat və sərbəst tərcümə.

İkinci mövzu: Tərcümə nəzəriyyəsinin məqsəd və vəzifələri. Tərcümə nəzəriyyəsinin yaradıcı iş olan tərcümədən fərqlənməsi. Tərcümənin nəzəri əsaslarının olması. Tərcümənin müəyyən rəylər sistemə əsaslanması. Tərcümənin təbiətdə, cəmiyyətin həyatında çoxtərəfli tədqiqat obyektinin olması. İki dilin müqayisəli şəkildə təhlili tərcümə nəzəriyyəsinin əsas

konsepsiyalarından biri kimi. Tərcümənin digər informasiya ötürmə formalarından, məsələn nəql, referat və annotasiyadan fərqlənməsi. Ümumi və xüsusi tərcümə nəzəriyyəsinin strukturu, məqsəd, vəzifələri. Tərcümə nəzəriyyəsinin digər fənnlərlə sıx əlaqədə olması. Tərcümə ümumdil və ümummədəniyyət nəqlində ötürücü bir vasitə kimi. Tərcümə prosesinin ümumdil və ümummədəniyyət vasitəçisi kimi yeri. Tərcümənin cəmiyyətin inkişafında müstəsna rolu. Tərcüməçilik fəaliyyətinin müasir dünyada fərqli xüsusiyyətlər kasb etməsi. Tərcümə nəzəriyyəsinin əsas inkişaf mərhələləri.

Üçüncü mövzu: Tərcüməçilik fəaliyyəti. Tərcümənin mətnin mənimsənilməsi anından başlaması, hər bir sözün, hətta hər bir durğu işarəsinin ayrılıqda qavranılmasının tərcüməyə təsiri. Əldə olunmuş informasiyanın görmə və dinləmə imkanları hesabına mənimsənilməsi – mənimsəmənin ilkin mərhələsi kimi. Tərcümə zamanı məharətli ifadə bacarığının, söz sənətinin, müəllifin fərdi üslubunun ön sıraya çəkilməsi. İki dilin quruluş fərqlərinin aydınlaşdırılması. Məna xətalalarına, təhriflərə, ifrat sərbəstliyə yol verilməsi. Bir və ya bir neçə dili kamil şəkildə bilmək, istər şəxsi, istərsə də peşəkar müstəvidə insanlara anlaşmada yardımçı olmaq, müxtəlif mədəniyyətlərə

sahib olan insanlarla rahatlıqla ünsiyyətə girə bilmək, auditoriya qarşısında özünü ələ almağı bacarmaq, tərcümə etdiyi sahəni və həmin ölkənin mədəniyyət, ədəbiyyat və tarixinə dərinləndirilmədən bələd olmaq, tərcümə zamanı rəvan və səlis söz və ibarələrdən istifadə edərək ictimaiyyətdə dərin təəssürat yaratmaq kimi xüsusiyyətlərə malik olma tərcüməçinin əsas və zəruri keyfiyyətlərindən biri kimi.

Dördüncü mövzu: Tərcümənin leksik və qrammatik xüsusiyyətləri. Tərcümə zamanı lüğətlərdən istifadə olunması. Ümumi və xüsusi təyinatlı ərəb -Azərbaycan və Azərbaycan - ərəb lüğətləri. Birdilli və müxtəlif dillərdən ibarət lüğətlərdən qarşılıqlı şəkildə istifadə olunması. Müxtəlif dillərdə cümlədə söz sırasının müxtəlifliyi. Bu dillərin qrammatik quruluşlarının uyğunsuzluğu. Tərcümə zamanı sözün leksik mənasının böyük əhəmiyyət kəsb etməsi. Sözün məna çalarlarının kontekstdə müəyyənəndirilməsi. Sözlərin seçilməsi. Beynəlxalq sözlərin əhəmiyyət kəsb etməsi və onların bir neçə dil üçün ümumi hesab edilməsi. Coğrafi adların transliterasiya yolu ilə verilməsi. Onların tərcüməsi, yaxud olduğu kimi saxlanması. Tərcümə zamanı əsas məna mərkəzinin düzgün seçilməsi və dəyərləndirilməsi. Ərəb ədəbi dilində söz və cümlə üzvlərinin

sırasının ana dilində yerləşməsi ilə uyğun gəlməməsi və tərcüməçinin bunu əsas faktor olaraq nəzər- diqqətində saxlaması.

Beşinci mövzu: Şifahi tərcümə. Tərcüməçilik fəaliyyətinin şifahi və yazılı olmaq etibarilə iki yerə bölünməsi. Onların bir-biri ilə üzvi surətdə bağlı olması. Original mətnin mənaya görə, üslubi və adekvat şəkildə tərcümə olunması. Tərcümənin ümumi adekvatlığı. Formal və dinamik ekvivalentlik. Tərcümə prosesində mədəniyyətlərarası uyğunluq. Şifahi tərcümə ilə məşğul olan tərcüməçinin fəaliyyətinin əsas cəhətləri - tərcümə olunacaq materialın qavranılması və başa düşülməsi, yaddaş, xüsusi tərcümə vərdişləri, orijinalın başqa dilin vasitələri ilə verilməsi. Tərcümə transformasiyasının növləri: yerdəyişmə, əvəzetmə, əlavələr, təhriflər.

Altıncı mövzu: Qavrama, dərk etmə və yaddaş. Orijinalın tərcüməçi tərəfindən düzgün eşidilməsinin uğurlu tərcüməni təmin edən əsas amillərdən biri olması. Danışanı görməyin və nitqin peproduksiya vasitəsi ilə

mənimsənilməsinin rolu. Nitqin qısa müddət ərzində söylənməsi, onun təkrar olunması kimi çətinliklərin onun qavranılmasının dərk edilməsi ilə qovuşduğu vaxtın aradan qaldırılmasının zəruriliyi. Qavrama prosesinin və nitq materialını anlamanın intellektual fəaliyyətin ierarx sisteminin tərkib hissələrindən biri kimi müəyyənləşdirilməsi. Bu qarşılıqlı yerdəyişmədə nitqi qavramanın ən aşağı - hissi (sensor) səviyyəsindən, ən ali səviyyəsinə - məntiqi səviyyəsindəki yüksəlməsinin reallaşması. Nitqin dərk olunmasının onun xarakterindən asılı olması. Nitqin səlisliyi və təmizliyi.

Tərcüməçinin müxtəlif dialektlərlə tanış olmasının əhəmiyyəti. Onun işləyəcəyi ölkənin dialektini öyrənməsinin zəruriliyi.

Yaddaş. Yaddaşın qəbul etdiyi informasiyanı yadda saxlama, toplama və ya ondan dərhal istifadə etməli olduğu kimi qavraması. Şifahi tərcümə zamanı yaddaşın yaxşı olması zərurəti. Yaddaşın əsas mərhələlərinin öyrənilməsi. Yaddaşın həcmi – məlumatı qavradıqdan bir müddət sonra ondan istifadə etmək üçün əldə olunan materialın kəmiyyətinin xarakteristikası. Mənaya görə yadda saxlama-məntiqi yaddaş. Nitqin başa düşülməsi və materiala göstərilən maraq. Yadda

saxlamanın xarakteri: uzun müddət üçün, qısa müddət üçün və ya həmişəlik yaddaş.

Yeddinci mövzu: Nitqin və eşitmənin sinxronlaşdırılması. Təxəyyülün dəyişməsi vərdişi üçün ən çətin şəraitin sinxron tərcümə zamanı yaranması. Sinxron tərcümənin çətinliyinin təxəyyülün bir dildən başqa dilə keçirilməsinin ani vaxt ərzində baş verməsi ilə bağlı olması. Bu vərdişin nitqin və eşitmənin eyni zamanda baş verdiyi şəraitdə qüvvədə olması. Meydana çıxan çətinliklərin aradan qaldırılmasının böyük diqqət tələb etməsi. Bu çətinliklərin tərcüməçinin öz diqqətini düzgün bölüşdürə bilməməsi, öz səsindən yaxa qurtara bilməməsi ilə əlaqədar olması, onların yalnız nitqin və eşitmənin sinxronlaşdırılması vasitəsi ilə aradan qaldırılmasının mümkünlüyü. Hər hansı tərcümə vərdişinə ayrılıqda, digər vərdişdən təcrid olunmuş şəkildə yiyələnməsinin mümkünsüzlüyü. Bu tərcümənin tərcüməçinin, xarici dildə mətnin səsləndirilməsi ilə onun dərhal paralel olaraq digər bir dilə çevirməsi kimi xarakterizə olunan şifahi tərcümə növlərindən biri olaraq müəyyənləşdirilməsi.

Səkkizinci mövzu: Sinxron tərcümə. Məlumatın bir dildən digərinə şifahi şəkildə çevrilməsini nəzərdə tutan bu tərcümə növünün ikinci dünya müharibəsindən sonra geniş yayılması. Sinxron tərcümənin qısa vaxt ərzində baş verməsi. Sinxron tərcümə zamanı müxtəlif dillərdə danışan şəxslər arasında birbaşa əlaqə. Xarici dildə eşidilən informasiyanın ani şəkildə mənimsənilərək, məhdud zaman çərçivəsində bütün dil qanunauyğunluqlarını da nəzərə alaraq digər bir dilə ötürülməsi.

Birpilləli sinxron tərcümə

İkipilləli sinxron tərcümə

Birpilləli sinxron tərcümənin üstünlükləri. Yalnız bir dəfə eşidildiyi təqdirdə dərhal digər bir dildə reallaşdırılan, ani şifahi ikidilli kommunikativ- nitq fəaliyyətinin mürəkkəb növlərindən biri kimi.

İkipilləli sinxron tərcümənin çatışmayan cəhətləri. Səsləndirilən nitqin artıq tərcümə olunmuş versiyasının digər üçüncü bir xarici dilə çatdırılması. Bəzən onun ikipilləli tərcümənin geriyə törəməsi olaraq qəbul edilməsi. İkipilləli sinxron tərcümədə orijinalın təhrif olunması ehtimalının çoxalması və eyniməzmunlu tərcümənin təkrarən digər bir

dildən deyil, birbaşa orijinaldan istifadə edilərək tərcümə olunmasına üstünlük vermə.

Doqquzuncu mövzu. Adekvat tərcümə anlayışı. Tərcümənin dəqiqliyi problemi və adekvat tərcümənin orijinala ən çox uyğun gələn tərcümə olması. Adekvat tərcümə zamanı orijinala tərcümənin üslub cəhətdən uyğunlaşdırılması Hərfi tərcümə, tərcümənin dəqiqliyi və adekvatlığı mövzusu. Ərəb dili leksikasının tərcümə olunmayan elementlərinin transkripsiya vasitəsilə, izahı, təsviri və təxmini tərcüməsinin təqdim olunması. Tərcümə zamanı fikirlərin leksik- sintaktik çevirmə ilə təqdim olunması. Sintaksis strukturların sinonimliyi. Bədii təsvir vasitələrinin – metafora, metonimiya, hiperbola, təşbeh, müqayisə və s. tərcümə olunması. Ümumi təsviri ifadə vasitələri və müəllifin məsələyə fərdi yanaşmasının nəticəsi olan əsərlərin xarici dilə tərcüməsi. Frazeoloji birləşmənin mənalı ilə onun üslub xüsusiyyətlərinin müqayisəsi. Frazeoloji birləşmənin mənasının mətn daxilində konkretləşdirilməsi. Frazeoloji birləşmələrin tərcüməsi zamanı adekvat tərcümənin daha çox əhəmiyyət kəsb etməsi. Bədii mətnlərin, atalar sözləri, zarb-məsəllər, idiom, aforizm, feli frazeoloji birləşmələrin, müxtəlif danışq ifadələrinin, elmi-

texniki ifadə və formulların, şüarların, elanların tərcüməsi və deşifrə olunması.

Onuncu mövzu: Referatlaşdırma və referatın növləri. Referatlaşdırmanın mahiyyəti və məzmunu. Referatlaşdırmanın mahiyyətinin referentə verilmiş materialın qısa və ümumiləşdirilmiş şəkildə yazılı və ya şifahi ifadəsindən ibarət olması. Referatlaşdırma elmi-nəzəri fənlərdən biri kimi. Təqdim olunmuş mətnin dəfələrlə oxunaraq, onun məzmunu dərk edilənədək və əcnəbi dilə transformasiya olunanadək təhlil edilməsi. Mətnin əsas məna daşıyan zəruri hissələrinin ayrılıb seçilərək onun bir neçə məntiqi fraqmentlərə bölünməsi. Referentə verilən tapşırıqların birdəfəlik, uzunmüddətli və daimi olması. Referatın orjinala nisbətən qısa və daha yığcam olması. Referatın orijinalın məzmununu, ideyasını tam əks etdirməsi. Referatda orijinala ümumi qiymət verilməsi və ona tənqidi yanaşılması.

Referatların növləri. Referatların həcmcə və məzmunca bir-birindən fərqlənməsi.

Referat - konspekt. Belə referatın əsasən tarixi faktları əks etdirməsi. Burada məlum həqiqətlərin ixtisar edilməsi və

ümumiləşdirmənin aparılması. Tədqiqat metodları, onun nəticələri və onların tətbiq olunması məqsədi ilə illüstrativ materialın və məlumat verici xarakterli digər mənbələrin ümumiləşdirilməsi.

Referat – xülasə. Belə referatlarda ən vacib məsələlərin əks etdirilməsi və onlarda daha yüksək ümumiləşdirmələr aparılması.

Monoqrafik referat. Bu referatların bir material əsasında tərtib edilməsi və referat materialının əsər, monoqrafiya, böyük məqalədən ibarət olaraq informasiyanı ilkin bir sənədin əsasında analitik –sintetik bazada ümumiləşdirilməsi.

Seçmə referat və ya referat –məruzə. Bir neçə mənbədən istifadə olunaraq əks olunan materialın formalaşdırılması. Üslub baxımdan və öz xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqlənən materialların referatlaşdırılmasında qarşıya çıxan çətinliklər. Referat- məruzədə mətnin ilkin mənbəyə əsaslanaraq, yığcam analiz ilə yanaşı, araşdırılan problemin obyektiv şəkildə dəyərləndirilməsi və burada açıq-aydın hesabatın da yer alması onun əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi.

Icmal referat. Referatın bu növünün nəzərdə tutulan hər bir məsələyə ayrı-ayrılıqda nəzər salaraq böyük həcmdə materiala malik olması. Belə referatların məqsədinin, əksər hallarda, məsələlər məcmusuna qısa xarakteristika verməkdən ibarət olması. Icmal- referatın təkcə vahid bir məsələdən bəhs etməyərək, həm də bir çox yaxın məzmunlu məsələlər ilə əlaqədar məlumatverici- bibliografik xarakterə malik olması, daha yığcam və annotasiya xüsusiyyəti daşması və bu məzmununda onun daha çox konkret və informativ amillərə malik olması.

On birinci mövzu: Ərəb dilinin əsas ləhcələri haqda ümumi məlumat.

Əsas ərəb dialektləri haqqında ümumi məlumat. Bu ləhcələrin fonetik xüsusiyyətləri, səslərin artikulyasiyası, intonasiya və ləhcələrin danışq dili ilə eyniyyət təşkil edən məqamları haqqında. Nitqin şifahi şəkildə səsləndirilməsinin bəzi özünəməxsus xüsusiyyətləri. Aparıcı ərəb dialektlərində cümlədəki söz sırası və onun səciyyəvi xüsusiyyətləri. Əsas ləhcələrdə leksik vahidlər məcmusu. Əsas ərəb dialektlərində forma və qəliblərin uğradığı dəyişiklikləri mənimsəmək və

şifahi nitqi dürüst anlamanı təmin edən bəzi ümumi fonetik - qrammatik vərdişlərə yiyələnməyin zərurəti.

On ikinci mövzu: Tərcüməçilik peşəsinin məxfilik məsələləri.

Tərcüməçinin etik qaydaları içərisində peşəkar tərcüməçidən tələb olunan bir sıra ümdə məsələlər. Əsasən peşəkarlıq, dəqiqlik və daha zəruri bir məsələ olan *məxfilik* məsələləri.

On üçüncü mövzu: Tərcüməçinin peşə etikası.

Tərcüməçilərin etik qaydaları, vəzifə və hüquqlarının əhatə etdiyi vacib müddəalar. Müasir dövrdə cəmiyyətdə, habelə biznes aləmində mütərcimlərin mövqeyinə birbaşa təsir etdiyindən tərcüməçi fəaliyyəti üzrə qəbul edilmiş dövlət standartlarında tərcüməçinin peşə etikası məsələlərinin özündə ehtiva etdiyi səkkiz əsas prinsip - dəqiqlik və sədaqət, məxfilik, qərəzsizlik, insanlara hörmət, mütərcimin rolunun hüdudlarının gözlənilməsi, cavadehlik, peşəkarlıq və davamlı səriştə (və onun

əsasında həmin sonuncu bəhsi əhatə edən 47 standart olmaqla 8 əsas peşə etikasını əhatə edən prinsip).

On dördüncü mövzu: Tərcümə modelləri

Tərcümə işinin real proses olaraq, ilk növbədə, mütərcimin təfəkküründə yerinə yetirilməsi və həmin təfəkkür əməliyyatını bu və ya digər dərəcədə təsvir və izah etmək üçün müxtəlif tərcümə modellərinin istifadə olunması. Hər hansı bir dildəki leksik vahidlər bu və ya digər predmeti, hadisəni, situasiyanı, obyektiv gerçəklik faktları arasındakı münasibətləri hermenevtik tərcümə modeli, interpretativ model, kommunikativ tərcümə modeli, qanunauyğun qarşılıqlar (uyğunluqlar) modeli, denotativ (situativ) tərcümə modeli, transformativ tərcümə modeli, semantik-semiotik tərcümə modeli, ekvivalentliklərin səviyyəsi (dərəcəsi) modeli və qismən az müraciət olunan funksional, praqmatik - funksional, eləcə də, dinamik, psixolinqvist, psixolinqvist – funksional tərcümə modelləri vasitəsilə ifadə etmə imkanları.

On beşinci mövzu: Transkripsiya və transliterasiya

Müasir hərflı yazılar sisteminin hər bir söz və ifadənin yazılışında səsin bütün keyfiyyətlərini özündə əks etdirə bilməməsi və dilin xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün tək cə yazı sistemlərinin kifayət etməməsi. Bu mənada söz və təbirlərin elmi təhlilini verməyə tam mənada imkan yarada bilmədiyindən dil hadisələrinin elmi tədqiqi üçün xüsusi yazı formasına – transkripsiya və transliterasiyaya müraciət edilməsi. Habelə, diqqətin transkripsiyada uzun, qısa səslərin (samitlərin və saitlərin) bildirilməsi, sonor, dişarası, yumşaq samitləri, sərt damaq və ya emfatik samitləri bildirmək üçün istifadə olunan diaktrik işarələrin mövcudluğuna yönəldilməsi

Fərdi iş mövzuları:

1. Tərcümə sənəti və tərcümənin tarixi
2. Tərcümə və müqayisəli üslubiyyat
3. Tərcüməçilik fəaliyyəti
4. Tərcümənin leksik və qrammatik xüsusiyyətləri
5. Şifahi tərcümə və onun növləri
6. Qavrama, dərkətmə və yaddaş
7. Nitqin və eşitmənin sinxronlaşdırılması
8. Sinxron tərcümə

9. Adekvat tərcümə anlayışı
10. Tərcüməçinin on qızıl qanunu (Golden rules of interpreter)
11. Referatlaşdırma və onun növləri
12. Ərəb dilinin əsas ləhcələri
13. Tərcüməçilik peşəsinin məxfilik məsələləri
14. Tərcüməçinin peşə etikası
15. Tərcümə zamanı istifadə olunan əsas modellər
16. Transkripsiya və transliterasiya məsələləri
17. Skopos nəzəriyyəsi və əsas nümayəndələri
18. Polisistem nəzəriyyəsi və əsas nümayəndələri
19. Məxəz və hədəf dillərin adekvatlıq əmsalı
20. Tərcümə, ideologiya və siyasət

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı:

Azərbaycan dilində

1. Abdullayeva F. Peşəkar tərcümənin əsasları, Bakı, UniPrint, 2010, 218 s
2. Bayramov Q. Tərcümə sənəti, Bakı, «OKA Ofset» 2008, 220 s
3. Əsgərli. H F. Bədii tərcümə prinsipləri. Bakı: [ADPU], 2009
4. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti. İki cildə.-Bakı: Şərq-Qərb nəşriyyatı, 2005. 416 s.
5. Qurani-Kərimin Azərbaycan dilinə tərcüməsi. Tərcüməçilər: Z.M. Bünyadov, V.M.Məmmədəliyev. Ankara, 1997
6. Mirzəyeva S. Tərcümə nəzəriyyəsi, Bakı, «Printlandt» 2022, 160 s
7. Vəlixanlı F. Azərbaycanın tərcümə tarixi Bakı: Elm, 1994. 161 s.
8. Rəsulov Ə.A. Tərcümə nəzəriyyəsi və təcrübəsi. Bakı, Elm və təhsil, 2015, 159 s.

Rus dilində

9. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации. 4-е изд. – М.: Ком Книга, 2006.
10. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М., 2001
11. Виноградов В.С. Перевод: общие и лексические вопросы. – М.: КДУ, 2006

12. Гарбовский Н.К. Теория перевода. – М.: МГУ, 2004
13. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода. М., 1980
14. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. – М.: ЧеРо, 2000
15. Латышев Л.К. Курс перевода. М., 1981
16. Латышев Л.К. Технология перевода. – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001
17. Усов Д.С. Основные принципы переводческой работы. М., 1934
18. Финкельберг Н.Д. Курс теории перевода. – М, 2004.
19. Флорин С.Н. Непереводимое в переводе. М., 1981
20. Федоров А.В. Введение в теорию перевода. М., 1953
21. Федоров А.В. Основы общей теории перевода, М., 1983
22. Чернов Г.В. Теория и практика синхронного перевода. М., 1978
23. Юсупов Р.А. Соотношение разноструктурных языков и вопросы перевода: [(на материале рус. и татар. яз.): учеб. пособие для студентов филол. фак. Казан. гос. пед. ун-т. Казань: КГПУ, 2005

İngilis dilində

24. Benjamin C. Pierce, Basic category theory for computer scientists. MIT Press. p. 73. ISBN 978-0-262-66071-6, 1991
25. Newmark Peter, Approaches to translation, 1981, Pergamon Press, 381 p
26. Gutt, Ernst-August, Translation and Relevance: Cognition and Context. Oxford: Blackwell, 1991
27. Holz-Mänttari, Justa, Translatorisches Handeln: Theorie und Methode. Helsinki: Suomalainen Tiedekatete, 1984
28. Toury, Gideon, Descriptive Translation Studies and beyond. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 1995

29. Vermeer, Hans J “Skopos and Commission in Translational Action”. Andrew Chesterman, ed. Readings in Translation Theory. Helsinki: Finnlectura, 1989

Internet resurslarında

30. <https://word-connection.com/skopos-theory-in-translation/>
31. <https://benjamins.com/online/target/articles/target.10.1.09che>
32. <https://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol02/10/27.pdf>
33. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/160940690900800401>